

“TRIZ” TEXNOLOGIYASIDAN BOSHLANG’ICH SINFLARDA QO‘LLASH ORQALI QANDAY SAMARADORLIKKA ERISHISH USULLARI

Mubina Abdurahimovna Mahmudova

TMC instituti boshlang’ich ta’lim yo‘nalishi 2-kurs talabasi

Faxriddin Shamsiddin o‘g‘li Hamidullayev

TMC instituti pedagogika psixologiya kafedrasida katta o‘qituvchisi

ANNOTATSIYA

Maqolada boshlang'ich maktab o'quvchilarida kognitiv rivojlantirish muammosiga bag'ishlangan. Muammoni hal qilish uchun TRIZ-pedagogika an'anaviy o'qish darslarida bola shaxsida kognitiv rivojlanish vositasi sifatida ko'rib chiqiladi. Tadqiqotning maqsadi boshlang'ich maktab o'quvchilarida tanqidiy fikrlashning rivojlanish darajasini aniqlash va an'anaviy o'qish darslarida TRIZ-pedagogikaning turli usullaridan foydalanishni sinab ko'rishd hamda ulardagi ijodkorlik, ziyraklik, mustaqillik va ijtimoiy faollik kabi sifatlarni tarbiyalash masalalari atroflicha o'rganildi.

Kalit so‘zlar: tanqidiy fikrlash, TRIZ pedagogikasi, boshlang'ich sinf o'quvchisi, ta'lim faoliyati, kognitiv rivojlanish ..

Hozirgi globallashib borayotgan mamlakatlarda qo'llanilayotgan TRIZ pedagogikasining asoschisi mashhur rus Sovet yozuvchisi va muhandisi Genriz Saulovich Altshuller hisoblanadi. U o'zining fanga olib kirgan bu metodi bilan fandagi ko'plab muammolarni aniqlash va hal qilishga, ijodiy fikrlashni rivojlantirishga asoslangan ushbu metodni 80-yillar boshlarida pedagoglar uni maktablarda o'qitish metodikasi tizimi uchun olib kirdi. Hozirgi vaqtda TRIZ pedagogikadan 50 dan ortiq rivojlangan mamlakatlar qo'llab foyda olib kelmoqda. Bulardan Xitoy, Janubiy Korea, Rossiya, Amerika va boshqalar.

TRIZ fanlar aro fan bo'lib, bilimlarni birlashtirish, ilmiy bilimlar jarayonida umumiy tamoyillarni, qonunlarni, rivojlanishni tahlil qilishni, tizimlashtirish uchun mo'ljallangan texnikadir. Chunoschi pedagogikada har qanday murakkab masalalarni hal qilish uchun qo'llana oladigan metod turidir. Boshlang'ich sinf o'quvchilar doimo turli xil ma'lumotlar oqimida harakat qilishlari kerak. Bilim olish uchun zarur bo'lgan o'quv materialining hajmi boshlang'ich sinf o'quvchisining kognitiv jarayonlarining yuqori darajada rivojlanishini nazarda tutadi. Shuning uchun ham boshlang'ich sinf o'qituvchilarining eng muhim vazifalaridan biri bu bola mustaqil, tanqidiy va ijodiy fikrlashni o'rganish imkoniyatiga ega bo'lgan ta'lim sharoitlarini

yaratishdir. Fikrlash jarayoni tayyor yechimga ega bo'lmagan vazifa yoki muammo yuzaga kelganda boshlanadi. Agar biror narsani tushunish, yoki tushunish istagi bo'lsa, bu yerda biz fikrlash haqida ham gapiramiz. Bizning fikrimizcha, kichik yoshdagi maktab o'quvchilarining aqliy faoliyatini rivojlantirish hal qilinishi kerak bo'lgan dolzarb muammodir. TRIZ texnologiyasini qo'llash orqali o'quvchi shaxsida fikrlash qobiliyati orqali murakkab masalalarni hal qila olish qobiliyati shakllanishi, tafakkurni rivojlantirish fikrlash qobiliyatiga bevosita tasirini ko'ramiz. Men darslarimda tez-tez TRIZ texnologiyasidan foydalanish maqsadga muvofiq ekanligini takidlayman. Altshuller texnologiyasi ko'p yillar davomida yosh texnik stantsiyalarda bolalar bilan ishlashda qo'llanilgan. Hozirgi vaqtda bolalar bog'chalari va maktablarida bolalarning ixtirochilik, ijodiy tasavvur va dialektik fikrlashni rivojlantirish uchun TRIZ texnikasi va usullari muvaffaqiyatli qo'llanilmoqda va o'z samarasini sezilarli darajada ko'rsatayotganini guvohi bo'lib turibmiz. Triz texnologiyasidan foydalanish maktab yoshidagi bolalarning kognitiv va ijtimoiy qobiliyatlarini rivojlanishiga qanday ta'sir ko'rsatishini tahlil qilsak :

- 1) nutqni, diqqatni, mantiqiy fikrlashni, xotirani rivojlantirish;
- 2) ijodiy kognitiv faoliyatni faollashtirish;
- 3) o'quv jarayoniga qiziqish uyg'otish;
- 4) guruhlarda, juftlikda muloqot qilish qobiliyatini rivojlantirish;
- 5) topqirlik, zukkolik, qiyinchiliklarni yengish qobiliyati;

TRIZ oldiga shaxsni va jamoalarni rivojlantirishni maqsad qilib qo'ygan. Shaxs va jamoaning ijodiy fazilatlarini rivojlantirish uchun TRIZ quyidagilardan foydalanadi:

- Ijodiy tasavvurni rivojlantirish usullari- (ya'ni o'z-o'zini rivojlantirishi);
- Ijodiy shaxsni rivojlantirish nazariyasi- (bunda pedagog yakka holda bolani bilimlarini birlashtirishi hamda rivojlantrishi);
- Ijodiy jamoalarning rivojlanish nazariyasi- (jamovaviy shaklda bolalarni rivojlantirish, tahlil qilish, tizimlashtirish).

Maktablarda TRIZ sinflarni qurish tamoyillariga e'tibor qaratadigan bo'lsak, axborotning minimal aloqasini olgan holda, maksimal fikrlashga o'rgatishdir. Tizimli yondashuvni, dunyodagi hamma narsa o'zaro bir biriga bog'liqligini va rivojlanishda har qanday hodisani hisobga olish kerakligini ya'ni ijodiy tasavvurni majburiy faollashtirishdan iborat. Muammoli vaziyatlarni muhokama qilishni tashkil etishni eng yaxshi shakli aqliy hujumdur. (o'qituvchi tomonidan o'quvchiga notanish bo'lgan savolning berilishi). Bu vaqtda bola o'z fikrini bayon etib muammoga yechim bera oladi. Bolada mavjud bo'lgan barcha aqliy operatsiyalar va idrok

vositalarini bilish jarayoniga kirib, tahlil qilib, sabab-oqibatlarini mustaqil tarzda xulosa qila oladilar.

TRIZ pedagogikani boshlang'ich sinflardagi yo'nalishlari asosan:1-2-sinflarda didaktik o'yinlar orqali fantaziya qilishga, obrozlar yaratishga, muammoli vaziyatlarda ularga yechim berishni o'rganadi;3-sinf o'quvchilari esa narsa buyumlar va voqealarni boshqa obyektlar bilan bog'liqligini ko'ra bila oladilar;

4-sinfda bo'lsa, bolalarga ixtiyoriy masalalarni yechish va tahlil qilishda yordam beradi.TRIZ pedagogikasining afzalliklari, maktab o'quvchilari muammoning mohiyatini va uni hal qilishning g'ayri oddiy usullarini ko'radilar va ma'lumotga kreativ yechim beradilar, yo'nalishlarni aniqlaydilar va tizimlashtirishni o'rganadilar. O'qish yanada qiziqarli va samarali bo'ladi, an'anaviylikdan noan'anaviylikka o'tiladi. No'anaviylik esa har doim sifatni oshirishning eng asosiy faktorlaridan biri bo'lib kelgan. An'anaviy ta'lim sistemasidagi maktablar xuddi bir qolibday ishlaydi. Maktablarda an'anaviy ta'limda o'quvchilar bor ma'lumotlarni faqat tinglashadi, o'qishadi, yodlashadi. Lekin tushunganingizdek, bu yerda mantiqiy va tanqidiy fikrlash bo'lmaydi. Muammo ham ana shunda. Bu borada TRIZ pedagogika maktab vaqtidayoq tanqidiy fikrlashga, hayotni mantiqiy o'ylashga, hozirgi rivojlanib borayotgan dunyoni butunlay to'g'ri ko'ra olishga yordam beradi. Triz pedagogikasining shiori ham – “ Hamma narsada ijodkorlikdir ”. Triz pedagogikasi o'quvchilarga har bir ishni ilmiy darajada bajarishga imkon beradiganligi sababli qo'shimcha ta'lim, shu jumladan talabalarning ilmiy ijodiyotidagi yangilikdir.

Xulosa o'rnida shuni aytishimiz mumkunki TRIZ pedagogikasi

Bolalarning o'qish darslariga, xorij tillarini o'rganish va atrofdagi dunyoga munosabatini o'zgartiradi;

O'qigan narsalariga kognitiv munosabatni oshirish;

Ijodiy va muammolarni hal qilish xarakteridagi vazifalarga ijobiy munosabatni rivojlantirish. TRIZ kreativlikni hamda produktiv tafakkurni o'stiradi. Ba'zilar shundoq ham kreativ fikrlaydilar, yangi takliflar beradilar, ammo ularning fikrlari, g'oyalari oxiriga yetmaydi. Triz bilan bu g'oyalar ko'plab variantlar o'ylab ko'rish hisobiga yetadi, natijada ajoyib nostandart ixtirolarga erishish mumkin bo'ladi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 29 dekabrda Oliy Majlisga murojaatnomasi.
2. Халперн Д. Психология критического мышления. Санкт Петербург: Питер, 2000.

3. Садыкова Г. ТРИЗ-педагогика. Универсальный конструктор (алгоритм) ТРИЗ-занятий. Москва: КТК «Галактика», 2019
4. Djumayev M., Bolalarda matematik tushunchalarni rivojlantirish nazariyasi va metodikasi. – T.: “Ilm ziyo”. 2005, 4 - b.